

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 24 • Sayı / Issue: 2 • Aralık / December 2024 • 316-320

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: cuilah.1528972

CHRISTOPHER HILL, MARKSİZM VE TARİH, ÇEV. A. TORAMAN, E. KARACAN, KOR YAYINLARI, 2. BASIM, 2023, İSTANBUL, 134 SAYFA.

Tamer YILDIRIM

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı,
Sakarya, Türkiye
Assoc. Prof. Dr., Sakarya University, Faculty of Divinity, Department of History of
Philosophy, Sakarya, Turkey
tyildirim@sakarya.edu.tr <https://orcid.org/0000-0003-0033-0539>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Kitap İncelemesi/Book Review

Geliş Tarihi/ Received: 06.08.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 26.12.2024

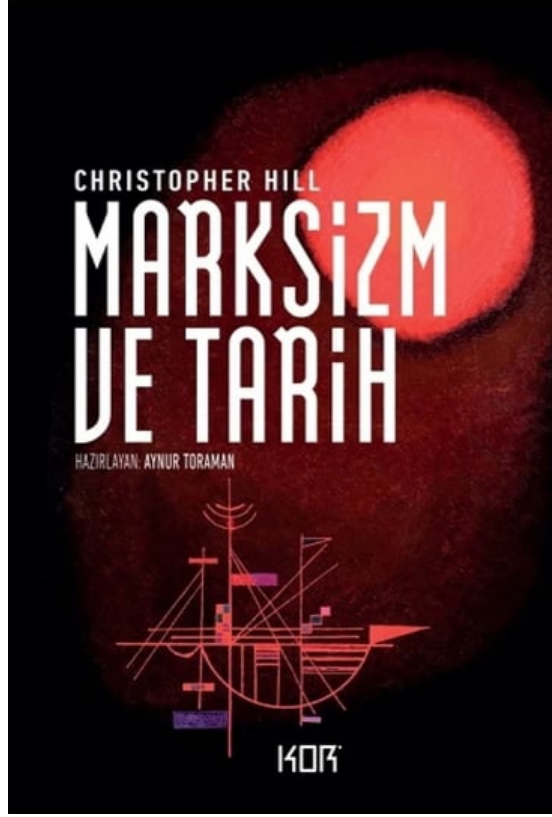
Yayın Tarihi/Published: 31.12.2024

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Tamer Yıldırım)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

CHRISTOPHER HILL, *MARKSİZM VE TARİH*, ÇEV. A. TORAMAN, E. KARACAN, KOR YAYINLARI, 2. BASIM, 2023, İSTANBUL, 134 SAYFA.

İngiliz kökenli Marksist tarihçilerden biri olan Christopher Hill, en önemli çalışmalarını II. Dünya Savaşı'ndan sonra Oxford Üniversitesi'ne dönünce yapmıştır. 1946'da İngiliz Marksist tarihçilerle birlikte Komünist Parti Tarihçileri Grubu'nu kurmuş, 1965'te Balliol Koleji'nin yöneticisi olmuş ve bu görevi emekli olacağı 1978'e kadar sürdürmüştür. Hill'in çalışmalarının çoğu 17. yüzyıl İngiliz tarihine odaklanmıştır. Yirmiyi aşkın kitabı olan Hill'in değerlendireceğimiz eseri Türkçeye çevrilen yedinci eseridir. Bu eser onun yazmış olduğu ve farklı dergilerde 1948-1955 yılları arasında yayınlanmış olan altı makalesinden oluşmaktadır. Makaleler Marksizm'in genel tarih yaklaşımını, İngiltere'de okullarda okutulan tarih müfredatının SSCB'deki tarih müfredatıyla mukayesesini, edebiyat eserlerinin ve şarkıların tarihçiler açısından önemini, İngiliz kapitalizminin ortaya çıkışını, 1640-1660 yıllarındaki İngiliz devrimi hakkında Karl Marx ve Friedrich Engels'in değerlendirmelerini, Josef Stalin'in tarih alanına katkılarını içermektedir. Makalelerin ortak yanı tarihle ilgili farklı konuların bir şekilde Marx veya Marksizm'le ilişkisini içermesidir.

Uzmanlık alanı İngiliz Devrimleri olan Christopher Hill, diğer tarihçilerden farklı olarak İngiliz İç Savaşını İngiltere'de kapitalizmin gelişimini hızlandıran bir sosyal, burjuva devrimi şeklinde değerlendirmiştir. Konuyu ortaya koyarken sınıf mücadelesi ve deneyimin önemini diğer Marksist düşünceyi benimseyenlerden farklı olarak sadece ekonomik ve siyasal alana değil sosyal alandaki yansımalarıyla ele almıştır. Tarihsel olaylar Marksist bir bakış açısıyla değerlendirilebilir fakat bu ideolojik bir tarih okuması anlamına gelir. Olayın çıkış sebebi, gelişimi ve sonuçları yapılan yorumu desteklemeyebilir. Dolayısıyla farklı bakış açısı insanlara farklı görüntüleri sunsa da tarihsel anlamda olayın gelişme ve sonuçlarının sunduğu verilerin ön planda tutulması gerekir. Eseri yayına hazırlayan A. Toraman'ın değerlendirmesine göre Hill, "tarihsel olayların özgünlük ve dinamiklerini yakalayıp gerçekçi sonuçlara varabilmek için bugünden bakarak değil,

gerçekleştiği koşulları göz önünde bulundurarak ele almayı gerektirir” düşüncesine sahiptir (s. 12). Fakat eserdeki makalelere bakınca Hill, belirtildiği gibi özgün ve gerçekçi bir şekilde olayları ele almamakta, ideolojik bir bakış açısıyla konuları Marksizm’i olumlayacak bir üslupla ifade etmeye çalışmakta gibidir.

Hill’in 1948 yılında yazdığı ve *The Modern Quarterly*’de yayınlanan “Marksizm ve Tarih” (s. 13-29) adıyla Türkçeye çevrilen makalesindeki değerlendirmesine göre materyalist olan Marx ve Engels benimsedikleri materyalist tarih anlayışlarını ortaya koymamışlar, teori ve pratiğin birliğine inanarak, tarih teorilerini tarih yazarak açıklamışlardır. Bundan dolayı tarihe Marksist yaklaşım Marksizm yorumcularından değil, Marx ve Engels’in yazdıklarından hareketle incelenebilir. Marksizm’in tarihe uygulanması bir dogma değil bir analiz tekniği, bir yaklaşım yöntemidir. Marksizm’in asıl sınavı tarihi yazarken ya da yaparken girilen eylemdir. Bundan dolayı Marksizm determinist bir anlayış değildir (s. 13). Hill’in retoriğe başvurarak ifade ettiği bu açıklamalar bize bilgi açısından bir şey vermemektedir.

Hill’e göre genel olarak bakıldığında Marx ve Engels’in tarih çalışmaları üzerinde dönüştürücü altı etkisinden bahsedilebilir: 1. İktisat tarihinin kritik öneminin anlaşılmasıyla toplumun üretim ve paylaşım biçiminin toplumun yapısı ve yaşamının bütün yönüyle etkilediğini tarihçiler fark etmeye başladılar. Tarihin bilim olma yolundaki en gözle görülür gelişmesi budur ve esas olarak Marx ve Engels’ten kaynaklanır. 2. İktisadî sınıfların tarihi gelişim içerisindeki rolünün giderek daha anlaşılır olması. 3. Tarihçiler insan düşüncesinin, ideolojinin toplumsal kökenlerinin farkına varmaya başladılar. Dolayısıyla Marx haklı olarak modern sosyolojinin babası şeklinde adlandırılır. 4. Tarih yaklaşımında yeni bir görecelilik oluşmuştur. Daha önceki tarihçiler tarihe ahlakî değerlerle yaklaştılar. 5. Kaynaklar değişti. Her türlü veri kullanılmaya başlandı ve bu, Marx’tan kaynaklanmasa da onun yaklaşımına uygundur. 6. İnsanoğlunun tüm politik ve kültürel faaliyetlerinin nihayetinde iktisadi gerçeklere dayandığını tespit ettiğinden, modern anlamda tarih birliği için dönüp bakmamız gereken Marx’tır (s. 13-20). Bu düşünceler Marx’ta bulunabilir fakat bugün Hill’in kendi yaşadığı dönemi değerlendirmesinin dışında söyledikleri oldukça eskimiş ve geçerlilik konusunda problemlili bir hale gelmiştir. Tıpkı 1948’de yazılan bu makalenin içerdiği değerlendirmelerin bugün eskidiği gibi.

Hill’in aynı makaledeki değerlendirmesine göre tarihin Marksist yorumu bilimseldir. Fakat saf bir eklektizme düşmemek için kişilerin toplumsal süreçlerle ilişkisi sorununu, özgürlük ve zorunluluk arasındaki ilişkinin çözülmesi gerekir. Birçok modern filozof ve tarihçi, 19. ve 20. yüzyıl başlarındaki liberalizm karşısında umutsuz bir kötümserliğe kapılmış ve insanlık, herhangi bir ilerleme kaydetmek bir yana, giderek daha kötüye doğru evrilmiş, doğa üzerinde artan hakimiyeti, atom bombasını ve tabloid bir medeniyeti üretmiştir. Buna göre hümanizm, insanın yeteneklerine olan inanç, temelsiz bir sanrı şeklinde görülmüş; umutsuzluğun rasyonel bir durum olduğu düşünülmüş ve Tanrı intiharın tek alternatifi olarak sunulmuştur. Fakat insanlar sadece seyirci değil, hareketin bizzat parçası olduğundan Marksizm, iyinin ve kötünün insanın ilkel halinden kopuşuyla ortaya çıktığını ifade etmiş ve böylece iyimserlik ve kötümserlik arasında denge kurulmuştur. Ayrıca çağdaş tarihçilerin toplumsal güçlerle onların öznesi ve nesnesi olan insanlar arasında, istatistik ile şiir arasında, zorunluluk ile özgürlük arasında orantı hissini korumalarını da Marksizm sağlayabilir. Marksistler ne tarihin büyük insanlar tarafından yapıldığına ne de iktisadi değişimlerin otomatik olarak siyasi sonuçlar doğuracağına inanır. İnsanlarda fikirler çevrelerinin etkisiyle oluşur. İnsanlığın tarihi, ahlakî yargı özgürlüğünün genişlemesinin tarihidir. “Bugün bir Marksist, Tanrı’yı bertaraf ederek özgürlük ve zorunluluk arasında kurduğu ilişki, keyfi bir unsur ve kaçınılması güç dogmaların baskısını bertaraf etmiştir. Bu yüzden bugün bir Marksist, tam özgürlüğe engel olan şeyin ne olduğunu daha iyi görür. Tarih üzerine yaptığı çalışma, toplum ve kendisini nasıl daha özgür kılabileceğini öğrenmesine yardım eder.” (s. 23-28). Bütün sorunların çözümünün Marksizm’e bağlanması gerçeklik ve rasyonel temelden ayrılıp inandırıcılığı kaybetmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca Hill’in Tanrı inancını özgürlüğün önündeki bir engel, baskıcı kuralların kaynağı olarak görmesi de haksız bir değerlendirmedir.

Hill'in 1953 yılında *Modern Quarterly* dergisinde yayınlanan Türkçeye "Stalin ve Tarih Bilimi" olarak çevrilen makalesinde tarihçi, romancı ve yayıncı H. G. Wells (1866-1946) ile Joseph Stalin (1878-1953) İngiliz tarihi hakkında 1934 yılında bir görüşme yaptılar. Yazara göre güncelliğini kaybetmiş görüşler ortaya koyan İngiliz tarihçi Wells, Stalin kadar konuya hâkim değildi. Devamında Stalin'in özgür tartışma konusunu savunduğunu çünkü fikirler çatışmadan, eleştiri özgürlüğü olmadan hiçbir bilimin gelişmeyeceği görüşünde olduğunu ifade etmiştir (s. 38). Gulag kamplarına gönderilen veya ülkeden kaçan bilim insanlarından veya öldürülen kişilerden Hill'in haberinin olmaması imkânsızdır. Dolayısıyla Hill, burada hangi Stalin'den bahsetmektedir? Çünkü özgürlükçü Stalin tanımlaması kullanıldığında insan ister istemez bu "özgürlükçü Stalin" in kim olduğunu merak ediyor.

Hill, ayrıca Stalin'in tarih konusundaki hükmünün SSCB'de en kayda değer hüküm olarak görüldüğünü belirtmektedir. Çünkü ona göre ilkin Stalin, hangi konuda olursa olsun, akademik argümanların ağlarından sıyrılıp olayın esasına inmeyi başaran büyük ve etkili bir düşünürdü; ikincisi, herhangi bir fikri, iyice ölçüp biçtikten, o konu hakkındaki uzmanların görüşlerini tarttıktan sonra ortaya koyan, büyük sorumluluk sahibi bir liderdi. Bu nedendir ki, onun açıklamaları, SSCB'deki kolektif düşüncenin en yüksek bilgeliğinin ifadesidir. Tarihsel değişimi gerçekleştirenin halk olduğu Stalin'in eserlerinde tekrar tekrar vurgulandığını belirten ve bir süre SSCB'de yaşayan Hill, insanların Lenin zamanında Lenin'in, Stalin zamanında Stalin'in görüşünün aksine bir şey söyleme durumlarının/özgürlüklerinin olup olmadığını gözlemedi mi? Varsa bunun aksi örneği verilebilir mi? Devrimin gerçekleştirenlerinden birçoğu Stalin'in baskı politikasından kendi payına düşeni sürgün ve öldürülme olarak almıştır. Stalin'in akademik argümanlarla konuşmadığı doğrudur çünkü akademik bir eğitimi ve yönü yoktur. Ayrıca Hill'e göre bir eylem adamı olduğu kadar bir düşünür de olan Stalin, 1945'ten itibaren tarih yapımcıları olarak tüm kadın ve erkeklerin, bunu gerçekleştirme özgürlüklerinin bilinciyle kendi kaderlerini kendi ellerine almalarına, mesai saatinin beş saate indirilmesine, böylece toplumun tüm üyelerinin geniş kapsamlı bir eğitimle kendi mesleklerini seçebilecekleri serbest zamana sahip olmasına dikkat çekmişti. "Stalin'in öngördüğü böylesi bir toplumda sadece ekonomik bolluk olmayacak, tüm kadınlar ve erkekler insanlığın bütün kültürel mirasına, kendi kaderlerinin özgür ve bilinçli denetime dâhil olacaktır. Komünist toplumun yaratılması için gereken pratik adımlar konusunda saygın bir kılavuz olan Stalin'in, tarih yapan Marksist bir düşünür olarak halkına bıraktığı son miras budur". Hill'e göre yalnızca SSCB'de değil bütün ülkelerde insanlık ona daima derin bir minnet duyacaktır (s. 48-49). Fakat Stalin'in ölümünden sonra SSCB'de dâhil olmak üzere kaç kişi onu minnetle anmaktadır. Tarihsel sürece ve günümüze baktığımızda buna olumlu cevap vermemiz mümkün değil gibidir. 1949'da nükleer silah geliştirip, suni şekilde çıkarılan kıtlıkta masum insanları cezalandırmak halkı düşünmek olarak adlandırılmaz (bk. P. Solomon, *Soviet Criminal Justice under Stalin*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996; David Holloway, *Stalin and the Bomb: The Soviet Union and Atomic Energy, 1939-1956*, New Haven: Yale University Press, 1994). Stalin'i bu şekilde güzellemeye çalışmak sadece ideolojik bir itkiyle, tarafgir bir körlükle açıklanabilir. Dolayısıyla Stalinizm'in getirdiği yozlaşmaları Hill'in görmemesi mümkün olmamasına rağmen, bunları belirtmesi de mümkün olmamıştır.

Hill, 1950'de *Science&Society* adlı dergide yazdığı "Tarihçiler, İngiliz Kapitalizminin Ortaya Çıkışını Nasıl Yorumluyor?" (s. 63-80) adlı makalesinde İngiltere tarihi ile ilgili olarak yazılmış en önemli çalışmanın İngiliz Marksist ekonomist Maurice Herbert Dobb'un (1900-1976) 1946 yılında yayımladığı *Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler* adlı eser olduğunu belirtmiştir. Eser İngiliz devrimini, Avrupa çapında kapitalizmin gelişmesine bağlı bir perspektife oturtmuş, devrimin temel nedenlerinin ekonomik ve sosyal olduğunu ve bu nedenleri kapitalizmin yükselişinde aramak gerektiğini göstermiş ayrıca tüccarların mevcut ekonomik ve siyasal düzene karşı çıkmak zorunda kalmadan feodal toplumun içinde varlıklarını koruyabileceklerini belirterek karşı koyuşun yeni bir üretim tarzının doğmasıyla, tarımda ve sanayide kapitalist üretim ile söz konusu olacağını ifade etmiştir (s. 73). Bir tarihçi değil ekonomistin yazdığı ekonomi tarihi eseri nasıl İngiliz tarihi içerisinde yazılmış en önemli eser olabilir? Önemi belirleyen şey kapitalist etkiye yapılan vurgu mudur? Fakat tarihe kapitalist temelde yapılan bu vurgu Hill'in belirttiğine göre daha önce Marx ve Engels tarafından yapılmıştı. Yoksa yazarın Hill ile olan ilişkisi

mi bunda etkili olmuştur? Çünkü İngiltere’de Hill’in de aralarında yer aldığı Sosyalist düşünceye bağlı özellikle akademisyenlerin kurdukları birlikte birbirlerini koruma faaliyetleri de yürütülmekteydi (bk. Harvey J. Kaye, *The British Marxist Historians: An Introductory Analysis*, Cambridge: Polity Press, 1984, s. i-xii).

Hill, 1640 yılındaki İngiliz iç savaşının İngilizler için hiçbir şeyi ifade etmediğini, İngiliz halkından koparılan bu tarihi mirası Marksist yaklaşımın onlara yeniden kazandırabileceğini çünkü burjuvazinin kendi devrimci geçmişini unutmak isterken Marksistlerin halkı geçmişine kavuşturduğunu belirtmiştir. Ayrıca Marksizm tarihte yeniden birliği de sağlayacaktır. Bunun temelindeki asıl sebep de, kadını erkeğiyle, çalışan, acı çeken, gerçek ve canlı insanı olayın merkezine koyması, sadece onların soyut fikirleri ve ussallaştırmaları ile uğraşmamasıdır (s. 78-79). Fakat Hill’in belirttiği bu durum din veya milliyetçilik ile de sağlanabilir. Bunun tek yolu Marksizm değildir.

Hill, *Science&Society* adlı dergide 1949’da yazdığı “Marx ve Engels’in Yorumuyla İngiliz İç Savaşı” adlı makalesinde neredeyse her ekonomik kriz döneminde Marksist yazarların yaptığı bir yorumu yaparak 1929 bunalımıyla Marx ve Engels’in eserlerinin yeniden önem kazandığını bu eserlerin özellikle tarihçilerin doğru yöne kanalize edilmesine yardımcı olabileceğini belirtmiştir. Fakat Marx ve Engels, İngiliz Devrimi dönemini tarihsel bir sıralamaya bağlı olarak kaleme almadıklarından titiz bir inceleme, onların eserlerindeki bazı tutarsızlıkları ortaya çıkarabilir. Bundan dolayı yapılması gereken Marx ve Engels’in yorumunun değerini ortaya koymak olmalıdır (s. 85-6).

Sonuçta kitapta bir araya getirilen ve günümüzde geçerliliği sorgulanacak değerlendirmeler içeren makalelerde yazar Marksist bir bakış açısıyla konuları ele almıştır. Tarihsel konular ideolojik olarak ele alındığında zaman içerisinde kolayca yanlışlanabilirler. Hill’in kitaplarını süreç içerisinde revize ederken makalelerini revize etmemesi, yanlış okumaları, yanlış değerlendirmeleri arttırmış ve güncelliklerini kaybetmelerine sebep olmuştur. Anglofon Marksist tarih yazımı ile bunun entelektüel tarihi arasındaki ilişki sıkıntılıdır. Aslında İngiliz Marksist tarihinin doktriner ve dolayısıyla ekonomik açıdan deterministik olmayan bir olgu olarak görülmesi söz konusudur. Ancak bu, Hill tarafından bir araştırma alanından daha fazla önemli bir unsur olarak görüldü ve yazılarının temelinde yer aldı. Marksist bakış açısı nedeniyle Marksizm ve onun temsilcileri kutsal ve hatasız varlıkları gibi değerlendirildi. Fakat Hill, 1950’lerden sonra yeni sosyalist hümanizm olarak adlandırılan görüşü benimsemeye başlamıştır. Yani bireylere öznel failer olarak odaklanan insancıl bir sosyalizm ön plana çıkarılmıştır. Halkta yani aşağıdan hareketle oluşturulan tarih anlayışı bunun bir yönü olmuştur. Tarihi adeta egemen sınıflardan alıp halka geri vermeye çalışan Hill’in İngiliz devrimleri hakkındaki yorumları bugün için eskimiş olsa da bütünsel tarih anlayışı değerini korumaktadır. Tarihçilerin entelektüel bir tavra sahip olarak fikirleri ciddiye alması, fikirlerin gerçekliğini ve önemini hatırlatmasını eserlerinde göstermesi açısından da önemli olan Hill’in çalışmaları Batıda ve özellikle İngiltere’de Marksist tarih yazımına ilham vermiştir. Özellikle İngiltere’de sınıf mücadelesinin Marksist anlamda tarihin konusu olarak ortaya çıkması onun ve tarihçi arkadaşlarının çalışmalarıyla olmuştur. Fakat Hill bir amaca bağlı olarak okuma yapar ve İngiliz devrimler çağını Marksist unsurlarla açıklamaya çalışır. Bu şekilde indirgeyici okumalar yaptığı değerlendirmeler yanlışlığı ve yanlışlığı da beraberinde getirmiştir. Marksizm ve Tarih adlı eser günümüz insanlarına soğuk savaşın devam ettiği 1950’li yıllarda İngiliz Marksist bir tarihçinin Marksizm’i ve onun temsilcilerini nasıl savunduğunu göstermektedir. Bunun dışında, Türkiye’de Marx ve Marksizm’le ilgili bilgi alanına yeni konuları ekleme, dolayısıyla alana katkı sağlama gibi bir işlevi bulunmamaktadır.